

Zuzana Sekeráková Búriková (zost.)

Viera Poláková

Veronika Valkovičová

Digitálna intimita

**Od dôvery ku kontrole
v každodennom živote párov**



Obsah

Úvod	11
1. Východiská: epistemológia a etické princípy výskumu	17
2. Digitálne technológie a intímne párové vzťahy	25
2.1. Digitálne technológie v rôznych fázach vzťahu	
2.2. Formovanie a udržiavanie vzťahu ako proces	
2.3. Digitálne technológie a ich rola pri formovaní a udržiavaní vzťahov a vytváraní intimity	
3. Násilie v intímnych párových vzťahoch a digitálne technológie	39
3.1. Digitálne technológie, všadeprítomnosť a rôzne fázy násilných vzťahov	
4. Metódy skúmania	53
5. Digitálne technológie ako nástroj formovania a udržiavania vzťahu	67
6. Vnímanie využívania digitálnych technológií v intímnych párových vzťahoch	77

7. Skúsenosti so zdieľaním – prístupové kódy a heslá	89
8. Skúsenosti so zdieľaním – geografická poloha	105
9. Nekonsenzuálne nahliadnutie do telefónu partnera/-ky	117
10. Zdieľanie fotografií alebo videí partnera/-ky s erotickým obsahom	125
11. Digitálne technológie v dynamike násillia	137
11.1. Fázy všadeprítomnosti digitálnej nátlakovej kontroly vo vzťahu	
12. Nepriama skúsenosť s technologicky sprostredkovaným násillím a predstavy o tom, kto nás môže ohroziť	159
Záver	175
Bibliografia	182
Poznámky	204
O autorkách	214

Zoznam diagramov a grafov

Diagramy

Diagram č. 1: Digitálne technológie používané v každodennom živote párov (zdroj: vlastné spracovanie), farebná príloha.

Diagram č. 2: Digitálne technológie zneužívané na páchanie násilia (zdroj: vlastné spracovanie), farebná príloha.

Grafy

Graf č. 1: Sémantická diferenciálna škála (zdroj: vlastné spracovanie), strana 78.

Graf č. 2: Sémantická diferenciálna škála – podľa vzdelania (zdroj: vlastné spracovanie), farebná príloha.

Graf č. 3: Vnímanie partnera/-ky vo vzťahu k digitálnym technológiám (ochrana a ubližovanie), (zdroj: vlastné spracovanie), strana 84.

Graf č. 4: Vnímanie partnera/-ky vo vzťahu k digitálnym technológiám (pomoc a ohrozenie), (zdroj: vlastné spracovanie), strana 84.

Graf č. 5: Vnímanie partnera/-ky vo vzťahu k digitálnym technológiám (ochrana a kontrola), (zdroj: vlastné spracovanie), strana 85.

Graf č. 6: Vnímanie partnera/-ky vo vzťahu k digitálnym technológiám (starostlivosť a obmedzovanie), (zdroj: vlastné spracovanie), strana 85.

Graf č. 7: Prístup do zariadení a aplikácií, (zdroj: vlastné spracovanie), strana 92.

Graf č. 8: Prístup do zariadení a aplikácií podľa veku, (zdroj: vlastné spracovanie), strana 95.

Graf č. 9: Prezretie obsahu telefónu partnera/-ky bez ich vedomia – podľa veku, (zdroj: vlastné spracovanie), farebná príloha.

Graf č. 10: Nepriama skúsenosť s technologicky sprostredkovaným násilím, (zdroj: vlastné spracovanie), strana 163.

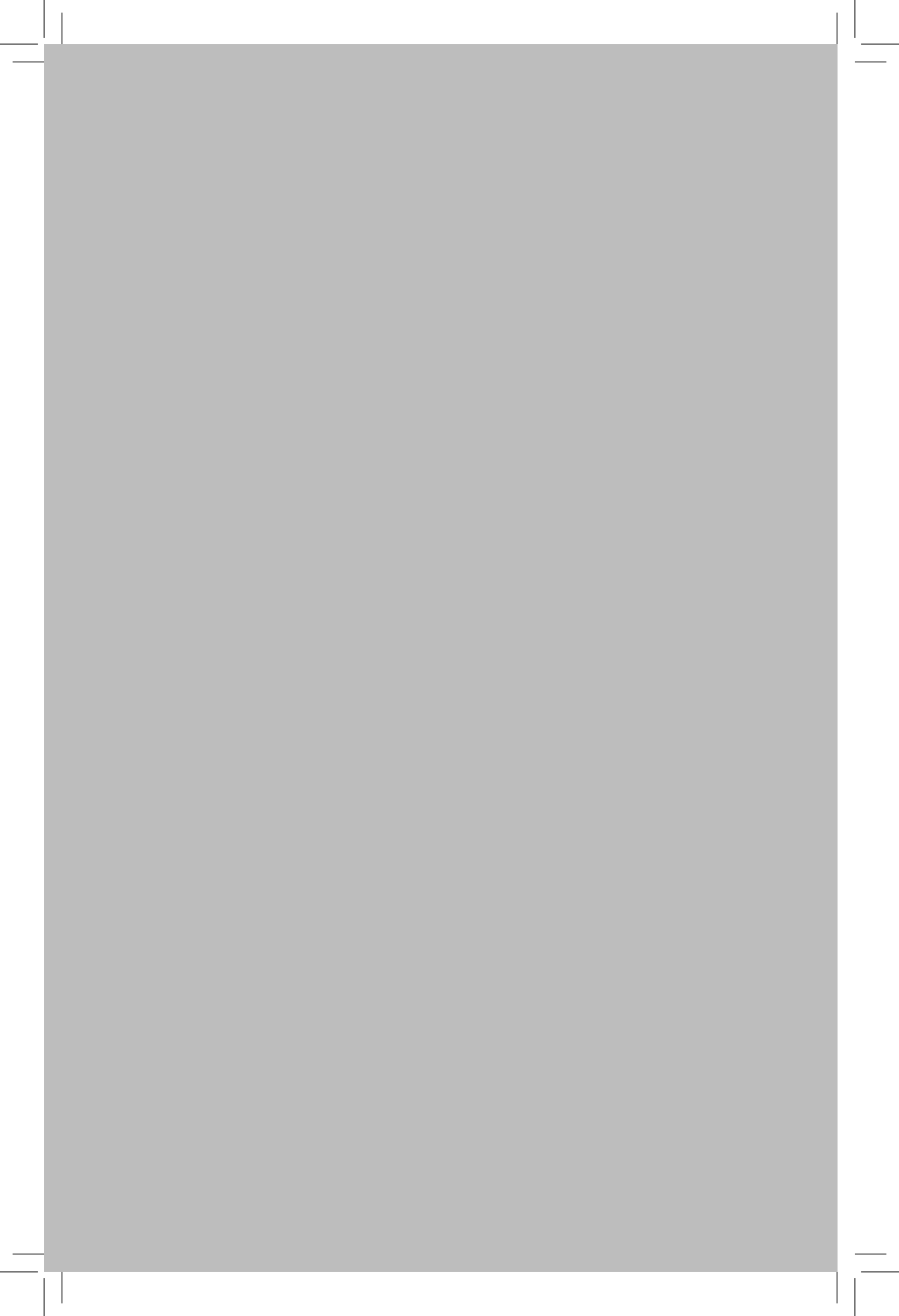
Graf č. 11: Nepriama skúsenosť s technologicky sprostredkovaným násilím podľa veku, (zdroj: vlastné spracovanie), farebná príloha.

Graf č. 12: Nepriama skúsenosť s technologicky sprostredkovaným násilím podľa vzdelania, (zdroj: vlastné spracovanie), farebná príloha.

Graf č. 13: Nepriama skúsenosť s technologicky sprostredkovaným násilím podľa typu domácnosti, (zdroj: vlastné spracovanie), farebná príloha.

Graf č. 14: Nepriama skúsenosť s technologicky sprostredkovaným násilím podľa rodinného stavu, (zdroj: vlastné spracovanie), farebná príloha.

Graf č. 15: Nepriama skúsenosť s technologicky sprostredkovaným násilím podľa detí, (zdroj: vlastné spracovanie), farebná príloha.



Úvod

**Zuzana Sekeráková Búriková
Veronika Valkovičová**

Na začiatku nášho záujmu o digitálne technológie v intímnych párových vzťahoch bolo protirečenie: Žijeme vo svete, v ktorom sa kladie veľký dôraz na bezpečnosť a ochranu súkromia. Vo vzťahoch s našimi partnermi a partnerkami však uprednostňujeme otvorenosť, zraniteľnosť a zdieľanie. S týmito ambivalenciami a protirečeniami sa stretávame aj pri našom správaní spojenom s digitálnymi technológiami.

Digitálna bezpečnosť a ochrana súkromia sú úzko späté s neoliberálnou predstavou o individuálnej zodpovednosti za vlastné súkromie. V rámci neoliberálneho diskurzu je súkromie chápané ako individuálne právo a zároveň ako zodpovednosť jednotlivca, ktorý ho má chrániť prostredníctvom vlastných iniciatív.¹ Predovšetkým deti a mladých ľudí upozorňujeme na riziká spojené s používaním digitálnych technológií a učíme ich chrániť sa pred rôznymi hrozbami.² Digitálna bezpečnosť je tak prepojená s ideológiou osobnej zodpovednosti a ovládania seba samého, čím sa prehliadajú štrukturálne nerovnosti v prístupe k technickým či právnym nástrojom ochrany.³

Dôraz na súkromie a jeho ochranu v digitálnom prostredí koexistuje s paralelnými kultúrnymi trendmi, ktoré zdôrazňujú spoločenskú hodnotu zdieľania osobných informácií.

Počas posledných dvoch dekád výrazne narástlo používanie sociálnych sietí, kde jednotlivci aktívne zverejňujú rôzne formy obsahu o sebe.⁴ Zároveň ekonomické subjekty systematicky podporujú zdieľanie osobných obsahov, keďže tieto dáta sa stali cenným obchodným artiklom v dátovo orientovanej ekonomike.⁵ Dôležitosť zdieľania osobných informácií a obsahov sa odráža aj v súčasných normách partnerských vzťahov, ktoré kladú dôraz na komunikáciu, emocionálnu otvorenosť a transparentnosť.⁶

Výsledkom takejto otvorenosti a transparentnosti je zraniteľnosť voči partnerom/-kám, ale aj iným subjektom, čím vzniká napätie medzi vytváraním intimity a ochranou súkromia. Vďaka svojim funkcionálitám a logike zbierania dát vedú online digitálne technológie aj k novým typom zraniteľnosti, keďže informácie, ktoré sú v danom momente zdieľané v súkromí medzi dvoma osobami, sa dajú uchovať, späťne dohľadať či šíriť mimo pôvodného kontextu. Za istých okolností môžu takéto informácie aj uniknúť, či dokonca byť odcudzené. Partneri/-ky sa tak navzájom stávajú zraniteľnými, keďže zdieľané informácie môžu byť zneužívané nimi samotnými. Do komunikácie prostredníctvom digitálnych technológií zároveň vstupujú komerční poskytovatelia služieb, ktorí komunikáciu sprostredkujú, zaznamenávajú a potenciálne analyzujú rôzne druhy dát.

Digitálne technológie sa v 21. storočí stali dôležitým nástrojom na formovanie a udržiavanie intimity.⁷ Jednotlivci ich používajú, aby so svojimi partnermi/-kami komunikovali a starali sa o seba navzájom či o svoje rodiny a domácnosti.⁸ Keďže digitálne technológie otvárajú nové priestory zraniteľnosti, čoraz častejšie sa stávajú aj prostriedkom kontroly, manipulácie a ubližovania v intímnych párových vzťahoch.⁹ Toto použitie na iný účel, ako bol ten, ktorý mali na mysli výrobcovia, nie je prekvapivé – podobne ako iné formy ma-

teriálnej kultúry aj digitálne technológie si ľudia osvojujú,¹⁰ aktívne ich pretvárajú a využívajú rôznorodými spôsobmi v závislosti od sociálneho kontextu, kultúrnych hodnôt a individuálnych stratégií.

Cieľom tejto knihy je preskúmať, ako ľudia využívajú digitálne technológie v rámci intímnych párových vzťahov. Zameriavame sa v nej na široké spektrum praktík, od takých, pri ktorých sa technológie využívajú na formovanie a udržiavanie intimity, až po tie, ktoré sa stávajú nástrojom kontroly či ubližovania partnerovi/-ke. Najväčšiu pozornosť ale venujeme liminálnym situáciám – rozhraniám, na ktorých dochádza k stretom medzi starostlivosťou a kontrolou, medzi blízkosťou a invazívnosťou, či medzi dôverou a narušením súkromia. Práve v týchto prechodových zónach sa podľa nás najvýraznejšie ukazuje, akú ambivalentnú rolu digitálne technológie v intímnych vzťahoch zohrávajú. V tejto monografii neponúkame návod na to, čo by ľudia vo svojich vzťahoch mali alebo nemali robiť. Namiesto ponúkania jednoznačných odpovedí sa usilujeme sprostredkovať obraz používania digitálnych technológií, ktorý reflektuje zložitosť každodennej reality intímnych vzťahov. Zároveň sa zameriavame na to, ako je naše narábanie s týmito technológiami formované skrytými normami a domnienkami, ktoré často ovplyvňujú naše správanie bez kritickej reflexie – predovšetkým v súvislosti s tým, čo považujeme vo vzťahu za „normálne“.

Monografiu uvádzajú tri teoretické kapitoly. Prvou je kapitola o epistemológii a etických princípoch výskumu (*Východiská: epistemológia a etické princípy výskumu*). V tejto kapitole ukážeme etickú perspektívu, na základe ktorej sa sformoval náš pohľad na digitálne technológie a spôsob, akým ich skúmame. Špecificky sa v nej zameriame na perspektívu feministickej etiky starostlivosti a na možnosti výskumu, ktorý je citlivý voči traume. Náš výskum sa venuje rozhraniu

medzi digitálnou intimitou a technologicky sprostredkovanou kontrolou a násilím. Túto oblasť vo vedeckej praxi sledujú dve, zvyčajne oddelené oblasti výskumu – na jednej strane sa výskumníci/-čky venujú používaniu digitálnych technológií vo formovaní a udržiavaní intímnych párových vzťahov a na druhej strane sa sústreďujú na digitálne technológie ako nástroj útlaku. Z toho dôvodu aj my súčasné vedecké poznanie týchto tém spracovávame v dvoch samostatných kapitolách, konkrétne v kapitole *Digitálne technológie a intímne párové vzťahy* a v kapitole *Násilie v intímnych párových vzťahoch a digitálne technológie*. Za teoretickou časťou nasleduje kapitola *Metódy skúmania*, ktorá predstaví tri metodologické bloky, na ktorých sme vystavali náš výskumný projekt.

Nasledujú kapitoly venované analýze materiálu z kvantitatívneho výskumu a z hĺbkových a expertných rozhovorov. Tie sme rozdelili do dvoch častí. Prvá časť sa zameriava na digitálne technológie a intimitu a pozostáva zo štyroch kapitol. Kapitola *Digitálne technológie ako nástroj formovania a udržiavania vzťahu* sa venuje tomu, aké technológie účastníci a účastníčky výskumu používajú vo vzťahoch so svojimi partnermi/-kami. Nasledujúca kapitola *Vnímanie využívania digitálnych technológií v intímnych párových vzťahoch* popisuje, ako účastníci/-čky výskumu hodnotia svojich partnerov/-ky a ich aktivity v oblasti digitálnych technológií. Kapitoly *Skúsenosti so zdieľaním – prístupové kódy a heslá* a *Skúsenosti so zdieľaním – geografická poloha* sa venujú liminálnemu správaniu, ktoré môže byť prejavom lásky, dôvery a starostlivosti, ale môže sa stať aj nástrojom nátlaku a ubližovania partnerovi/-ke.

Druhá časť monografie pozostávajúca z piatich kapitol sa venuje nekonsenzuálnemu konaniu v oblasti digitálnych technológií a technologicky sprostredkovanému násiliu. Kapitoly *Nekonsenzuálne nahliadnutie do telefónu partne-*

ra/-ky a Zdieľanie fotografií alebo videí partnera/-ky s erotickým obsahom sa zameriava na nekonsenzuálne správanie, ku ktorému dochádza aj vo vzťahoch, ktoré aktéri/-ky nemusia nevyhnutne vnímať ako násilné. Tieto aktivity sa však na pomyslenej škále medzi digitálnou intimitou a prejavmi násilia nachádzajú bližšie k technologicky sprostredkovanému násiliu (prípadne sú jedným z jeho prejavov). Nasledujúce dve kapitoly vychádzajú z expertných rozhovorov a venujú sa technologicky sprostredkovanému násiliu. Prvá kapitola, *Digitálne technológie v dynamike násilia*, predstaví tento fenomén v podobe, v akej sa s ním stretávajú predstavitelia/-ky pomáhajúcich profesií na Slovensku, druhá kapitola, *Fázy všadeprítomnosti digitálnej nátlakovej kontroly vo vzťahu*, sa špecificky venuje nátlakovej kontrole. Empirickú časť monografie uzatvára kapitola *Nepriama skúsenosť s technologicky sprostredkovaným násilím a predstavy o tom, kto nás môže ohroziť*.

Táto kniha je výsledkom našej práce na projekte VEGA 2/0063/23. Moc, kontrola a zraniteľnosť v intímnych vzťahoch – digitálne technológie a starostlivosť.

2. Digitálne technológie a intímne párové vzťahy

Zuzana Sekeráková Búriková

V 21. storočí sa bezprecedentne zvýšil rozsah využívania nových technológií. Takmer neobmedzená možnosť pripojenia sa na internet, rozvoj sociálnych sietí a narastajúca prítomnosť digitálnych technológií vo všetkých oblastiach ľudského života vplývajú na to, ako vytvárame, udržiavame a ukončujeme naše vzťahy, aj na to, ako o nich uvažujeme.³⁰ Túto technologickú a spoločenskú zmenu reflektuje aj táto publikácia, venovaná digitálnym technológiám.*

Digitálne technológie poskytujú nástroje, ktoré nám umožňujú nové spôsoby, ktorými sa vzťahujeme k svojim blízkym.³¹ Ovplyvňujú tak aj naše ľubostné vzťahy.³² V praxi zakúšame digitálne technológie ako materiálne predmety – mobilné telefóny, tablety, sledovacie zariadenia či robotické vysávače. Geismar a Knox (2021) upozorňujú, že tieto technológie sú dôležité kvôli tomu, že dokážu determinovať naše konanie. Túto ich schopnosť si nemusíme uvedomovať, lebo

* To, čo v tejto publikácii chápeme ako digitálne technológie, definujeme v kapitole venovanej metódam.

jej efekty sú distribuované v čase a priestore. Geismar a Knox ako príklad uvádzajú sociálne siete, kde sú ľudské interakcie reakciou na informácie štruktúrované algoritmami a botmi.³³ Výskumy zdôrazňujú asynchronicitu a rýchlosť komunikácie, selektívnu sebaaprezentáciu, editovateľnosť, archivovateľnosť a v prípade novších aplikácií aj lokalizovateľnosť ako dôležité črty ovplyvňujúce komunikáciu prostredníctvom digitálnych technológií.³⁴ Veľké množstvo rôznych nástrojov alebo aplikácií umožňuje komunikovanie rôznych typov obsahov či vyjadrovanie emócií. Špecifickosť vzťahu, fázy vzťahu alebo vyjadrenie špecifickej emócie sa tak môže prejavovať aj požívaním konkrétnej technológie.³⁵

Digitálne technológie stierajú časové a priestorové obmedzenia, čím umožňujú neustály bezprostredný kontakt na diaľku, či už v situácii migrácie, alebo bežného dňa, keď partneri a partnerky (respektíve rodiny) nie sú spolu.³⁶ Výskumy ukazujú, že digitálne technológie sa stali dôležitým nástrojom, prostredníctvom ktorého sa partneri a partnerky o seba navzájom starajú a za pomoci ktorého formujú a udržiavajú svoj vzťah.³⁷

Ich používanie však prináša aj výzvy a prípadné problémy. Priepustná hranica medzi súkromným a verejným, ktorú digitálne technológie a sociálne siete spoluvytvárajú, môže spôsobiť, že aspekty vzťahu, ktoré boli pred dobou sociálnych sietí súkromné, sa ľahšie dostanú k širšiemu okruhu ľudí.³⁸ Vysoká viditeľnosť a absencia neverbálnej časti komunikácie a kontextu môžu viesť aj k neistote, napätiu a konfliktom.³⁹ Funkcie digitálnych technológií (napríklad nástroje vyhľadávania, anonymita, archivovateľnosť, lokalizovateľnosť) umožňujú vyhľadávanie nových informácií o partnerovi/-ke, jeho/jej špehovanie a dohľad.

A hoci nastavenia mobilných technológií umožňujú alebo znemožňujú konkrétne aktivity (t. j. navádzajú nás k nejaké-

mu typu používania, resp. správania sa), výskumy upozorňujú na to, že jednotlivci dokážu digitálne technológie používať kreatívne, spôsobom, ktorý nebol zamýšľaný jeho tvorcami. V praxi teda ide skôr o komplementaritu technológie a ľudského aktérstva než o technologický determinizmus alebo úplnú slobodu jednotlivca.⁴⁰

2.1. Digitálne technológie v rôznych fázach vzťahu

Výskumy venované role digitálnych technológií v ľúbostných vzťahoch ukazujú, že digitálne technológie sú dôležité počas všetkých fáz vzťahu, od jeho vzniku cez jeho trvanie až po jeho rozpad.⁴¹ Keďže sa náš výskum venuje momentálne existujúcim vzťahom, táto kapitola len zbežne spomenie výskumy venované vzniku a zániku vzťahov a podrobnejšie sa bude venovať výskumom zameraným na to, akú rolu hrajú digitálne technológie vo formovaní a udržiavaní intímnych párových vzťahov.*

Odborná literatúra venuje najväčšiu pozornosť začiatkom vzťahu, predovšetkým rolám, ktoré vo vzniku vzťahu zohrávajú digitálne technológie, konkrétne online zoznamky, aplikácie na randenie a sociálne siete. Výskumy situujú online zoznamovanie sa do politicko-ekonomického kontextu súčasného kapitalizmu a modernistického diskurzu romantickej lásky a racionálnej voľby. Exemplárnym príkladom je Eva Illiouz, ktorá kritizuje „techno-komodifikáciu emocio-

* Podobne sme sa nezameriavali na situáciu migrácie, počas ktorej digitálne technológie slúžia na udržiavanie dlhodobých vzťahov na diaľku.

nálneho života“ a ukazuje, ako sa prostredníctvom online zoznamovania vytvárajú kapitalistické subjekty.⁴² Aplikácie na zoznamovanie a randenie sľubujú racionalizáciu intimity tým, že vzťahovú alchýmiu podriaďujú algoritmom. Jedným z efektov tejto racionalizácie však je to, že k hľadanej osobe sa pristupuje ako ku komodite.⁴³ Ďalší/-ie autori/-ky sa venujú motiváciám a stratégiám používateľov zoznamovacích stránok a aplikácií a tomu, aké má takéto zoznamovanie dopady na samotný vzťah a transformáciu intimity.⁴⁴

Výskumy venované ukončovaniu vzťahu sledujú rolu samotných digitálnych technológií v rozchode, komunikáciu a informovanie o rozchode na sociálnych sieťach, vyrovnávanie sa s rozchodom prostredníctvom digitálnych technológií, ale aj post-separačné násilie. Digitálne technológie (napr. Skype, textové hlasové správy, aplikácia Messenger a sociálne siete) sa stali nástrojom, prostredníctvom ktorého mladí ľudia oznamujú svojim partnerom/-kám, ale aj okoliu, svoj rozchod.⁴⁵ V čase rozchodu a po rozchode môžu partneri/-ky využívať možnosť nebadane pozorovať interakcie partnera/-ky na sociálnych sieťach a používať sociálne siete (napr. Facebook) na hľadanie informácií o (ex) partnerovom/-kinom novom vzťahu.⁴⁶ A hoci digitálne technológie môžu rozchod a jeho spracovanie uľahčiť, Moncur, Gibson a Herron (2016) upozorňujú, že počas ľúbostných vzťahov vzniká veľké množstvo digitálneho obsahu, s ktorým sa partneri/-ky musia po rozchode vyrovnávať. Digitálne technológie môžu byť používané aj ako nástroj, ktorým sa partneri/-ky snažia svojmu bývalému partnerovi/-ke ublížiť: Po rozchode môžu partneri/-ky na sociálnych sieťach o partnerovi/-ke klebetiť alebo ho/ju očierňovať, prípadne sa môžu snažiť získať sympatie spoločných priateľov.⁴⁷ V čase po rozchode sa digitálne technológie môžu stať aj nástrojom násilia – literatúra o technologicky sprostredkovanom násilí